

Maciej Marmola

Ciągłość czy zmiana? – o szansach nowych partii w Polsce

Preferencje Polityczne : postawy, identyfikacje, zachowania 8, 75-84

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maciej Marmola

(Uniwersytet Śląski w Katowicach, Polska)

**CIĄGŁOŚĆ CZY ZMIANA?
– O SZANSACH NOWYCH PARTII W POLSCE**

Abstract:

The emergence of new party should be an answer for voters' demand on new political initiatives. Since the beginning of the 21th century we have been faced with lack of representativeness of political parties. In addition, there is weak party identification among Polish electorate.

The empirical research presented in this article proves that the portion of electorate expecting an emergence of new party is increased. However, the Polish voters don't believe that potential new parties can reach the relevant position in party system. The results of Palikot Movement (currently: Your Move) in parliamentary election 2011 and the Congress of the New Right in this year's European Parliament election shows that appropriate political program can bring about a success of new political formation.

Key words:

new parties, party system, party system change, perception of new parties, Polish party system

Wprowadzenie

Nabywanie cech politycznej relewancji przez nową partię powoduje istotną zmianę konfiguracji w systemie partyjnym. Z taką sytuacją mieliśmy do czynienia po wyborach parlamentarnych 2011, gdy swoich przedstawicieli do sejmu wprowadził Ruch Palikota, zadając tym samym kłam rozpowszechnionej wśród politologów i publicystów tezie o petryfikacji polskiej sceny politycznej. Sukces tego ugrupowania nie wiązał się z mobilizacją wyborców niegłosujących, lecz z pozyskaniem części elektoratu istniejących partii – w szczególności Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Platformy Obywatelskiej [Cześnik, Kotnarowski, Markowski 2012: 321]. Potwierdza to fakt, że w polskich realiach

nowe inicjatywy polityczne rzadko mobilizują biernych, a częściej przejmują chwiejnych¹. Z tego względu jednym z podstawowych czynników, który powinno brać się pod uwagę w trakcie podejmowania decyzji o utworzeniu partii, jest społeczne zapotrzebowanie na nowe ruchy polityczne. Czynniki ten nabiera jeszcze większej wagi w sytuacji, gdy geneza nowej partii wiąże się z przetasowaniami w systemie partyjnym (rozłamami bądź fuzjami wewnątrz funkcjonujących ugrupowań). Liderzy powstałego ugrupowania muszą bowiem bazować wówczas na poparciu elektoratu niezadowolonego z istniejącej oferty partyjnej.

Celem niniejszego artykułu jest sprawdzenie zapotrzebowania na nowe partie wśród polskich wyborców oraz zbadanie odbioru możliwości uzyskania przez nie relewantnej pozycji w systemie partyjnym. Punkt wyjścia analizy stanowi teza sformułowana przez Anthony'ego Downsa [1957], głosząca, iż zapotrzebowanie na nowe partie pojawia się wtedy, gdy znaczący segment elektoratu jest niereprezentowany w jakimś istotnym obszarze polityki.

Nowe partie – ujęcie definicyjne

Na wstępie rozważań warto podjąć refleksję związaną z cechami, jakie odróżniają nowe partie od ugrupowań istniejących w systemie. Na ich podstawie można wyróżnić trzy sposoby definiowania nowych partii. Po pierwsze, jako ugrupowania uformowane w celu reprezentowania interesów i podejmowania kwestii pomijanych przez partie politycznego mainstreamu. W tym ujęciu termin „nowa partia” jest ściśle skorelowany z nowym wymiarem konfliktu na arenie politycznej oraz fundamentalną zmianą charakteru partyjnej rywalizacji. Po drugie, jako ugrupowania powstałe w związku z ważnym wydarzeniem historycznym, stanowiącym cezurę trwale zmieniającą układ i logikę sceny politycznej (np. II wojna światowa, rozpad bloku socjalistycznego). W tym przypadku cechą konstytutywną nowej partii są więc zmiany następujące w środowisku politycznym poprzedzające utworzenie partii. Po trzecie zaś, przyjmując najszerze z możliwych ujęć, za nową partię należy uznać każde ugrupowanie, które pojawia się w systemie partyjnym [Harmel 1985: 405]. Najczęściej przyjmuje się ostatnie z prezentowanych ujęć, gdyż w znaczący sposób ogranicza ono arbitralność związaną z oceną nowości podejmowanych przez partie kwestii czy też z ważnością danego wydarzenia.

Przyjęcie tego ujęcia nie kończy jednak dyskusji dotyczącej definiowania nowych partii. Istotnym czynnikiem, poza samym faktem instytucjonalizacji ugrupowania, jest bowiem jego geneza. Na podstawie tego kryterium

¹ Według podobnego scenariusza przebiegał m. in. wyborczy sukces Ligi Polskich Rodzin i Samoobrony RP w elekcji parlamentarnej z 2001 roku. Obie partie przyciągnęły wówczas część elektoratu innych partii, w szczególności wyborców o najwyższym poziomie eurosceptycyzmu [Tucker, Markowski 2011: 41].

można wyróżnić cztery sposoby powstawania nowych partii: fuzje w obrębie funkcjonujących formacji politycznych, podziały wewnątrz nich, transformacja istniejących ugrupowań oraz stworzenie od podstaw zupełnie nowej partii [Krouwel, Lucardie 2008: 279]. Ze względu na to, że w pierwszych trzech przypadkach powstałe partie wykazują powiązania z ugrupowaniami tworzącymi system partyjny, nie są one uwzględniane w części analiz. Szczególnie kontrowersje wzbudza klasyfikowanie w grupie nowych ugrupowań formacji utworzonych w wyniku transformacji istniejących partii, objawiającej się gruntowną zmianą struktury członkowskiej, przywództwa, apelu programowego, a czasem również samego sztyldu partyjnego². Na drugim biegunie znajdują się tzw. rzeczywiście nowe partie (*genuinely new parties*), które są uznawane za nowe przez całe środowisko naukowe. Do grupy tej należy zaliczyć ugrupowania, które nie są sukcesorami wcześniejszych partii parlamentarnych, mają nową nazwę i strukturę oraz nie posiadają w swoich szeregach ważnych aktorów politycznych z przeszłości. Spełnienie ostatniego warunku wiąże się z brakiem w strukturze członkowskiej prezydentów, premierów bądź istotnego odsetka ministrów lub członków parlamentu [Sikk 2005: 399].

Zapotrzebowanie na nowe partie

Decyzję o utworzeniu nowego ugrupowania powinno się podejmować w powiązaniu ze społecznym zapotrzebowaniem na tworzenie inicjatyw politycznych. Nowe partie reprezentują więc niejako stronę podażową będącą odpowiedzią na popyt wyrażany przez elektorat. Zapotrzebowanie na zmiany w systemie partyjnym jest zależne od szerokiej gamy czynników natury społecznej, politycznej i strukturalnych [Harmel, Robertson 1985: 503]. Jedną z głównych determinant stanowi układ systemu partyjnego oraz jego społeczna percepcja. Z tego względu za czynniki sprzyjające zwiększeniu zapotrzebowania na nowe inicjatywy polityczne (szczególnie wspomniane już rzeczywiście nowe partie) należy uznać przede wszystkim zniechęcenie względem partii istniejących w systemie oraz niezadowolenie ze stylu prowadzenia polityki i charakteru partyjnej rywalizacji.

Na korzyść nowych partii politycznych działa również postępujące ideologiczne zbliżanie się ugrupowań parlamentarnych, co wpływa na zawężenie pola politycznej rywalizacji. Z taką sytuacją mamy do czynienia w polskich realiach, gdzie od niemal dekady główny nurt partyjnej konkurencji ogranicza się do dwóch najpopularniejszych ugrupowań – PO oraz PiS [Wojtasik 2012: 165]. W warunkach niewielkiego dystansu ideologicznego między partiami relewantnymi

² Za przykład takiej sytuacji w warunkach polskich można uznać przemianę Unii Wolności w ugrupowanie demokraci.pl [Wojtasik 2012: 160].

powstaje nisza programowa, która może zostać dostrzeżona i zagospodarowana przez nową inicjatywę polityczną [Katz, Mair 1995: 24; Krouwel, Bosch 2004: 6].

Na wzrost zapotrzebowania na określony typ partii wpływa także pojawienie się nowego podziału społecznego, który nie jest przeniesiony na arenę politycznej rywalizacji przez ugrupowania tworzące system partyjny. Następuje wówczas potrzeba powstania siły politycznej, artykułującej nowe kwestie i żądania. Nie oznacza to jednak automatycznego utworzenia nowego ugrupowania. Powstaje ono jedynie wtedy, gdy kwestie i żądania są społecznie istotne, a istniejące partie nie włączają ich do swoich programów politycznych [Hug 2001].

Sukces nowych partii

Powstanie i formalna rejestracja partii politycznej stanowi pierwszy etap w cyklu życia nowego ugrupowania. Celem takiej formacji staje się przejście przez kolejne stadia rozwoju: przekroczenie progu autoryzacji (wystawienie list wyborczych), progu reprezentacji (zdobycie mandatów w organie przedstawicielskim) oraz progu relewancji (tworzenie rządu lub uzyskanie znacznego wpływu na kierunki polityki państwa) [Pedersen 1982: 6-9].

Uzyskanie politycznej reprezentacji przez nową partię zależne jest od trzech grup czynników: pozycjonowania na scenie politycznej, posiadanych zasobów oraz czynników możliwego sukcesu politycznego [Lucardie 2000: 175].

Za najważniejszy należy uznać pierwszy z wymienionych czynników, który odnosi się przede wszystkim do odmienności powstałej partii na płaszczyźnie programowej, odwołującej się do tworzących się podziałów społecznych. Wydaje się on szczególnie ważny w warunkach polskich, na co wskazuje droga do parlamentu Samoobrony RP, Ligi Polskich Rodzin oraz Ruchu Palikota. Dwie pierwsze partie stały się emanacją antyeuropejskich resentymentów części polskiego społeczeństwa, a ich sukces związany był z wykorzystaniem niszy programowej i ujawnieniem się nowej linii podziału eurosceptycy – euroentuzjaści [Markowski, Tucker 2010]. W przypadku partii Janusza Palikota czynnikami wpływającymi na uzyskanie parlamentarnej reprezentacji były natomiast artykułowanie apelu antyklerykalnego oraz skupienie postulatów dotyczących różnego rodzaju mniejszości, pomijanych dotąd przez partie politycznego mainstreamu [Wojtasik 2012: 168-170].

W świadomości wyborców decydujące znaczenie dla możliwości sukcesu nowych ugrupowań mają jednak zasoby będące w dyspozycji partii (szczególnie finansowe) oraz bariery instytucjonalne wynikające z obowiązującego prawa wyborczego. Wśród badaczy systemów partyjnych panuje zgodność, że system proporcjonalny, niskie progi wyborcze i duże okręgi wyborcze działają in favorem nowych inicjatyw zarówno w skonsolidowanych [Willey 1998], jak i nowych

demokracjach [Tavits 2008]. Szczególne znaczenie dla postrzegania możliwości sukcesu nowych partii będzie miał poziom prognozy wyborczego pozwalającego na uczestnictwo w podziale mandatów. Część wyborców, w obawie przed „zmarowaniem” głosu³, może bowiem nie zdecydować się na poparcie nowego ugrupowania i przenieść swoje polityczne preferencje na partie od wielu lat funkcjonujące na scenie politycznej. Bardzo ważną rolę odgrywa również potencjał organizacyjny i finansowy nowego ugrupowania, który z racji postępującej profesjonalizacji kampanii wyborczych musi być na tyle duży, aby umożliwić sprostanie rywalizacji z partiami istniejącymi w systemie.

Nowe partie w badaniach empirycznych

Od początku XXI stulecia widoczna jest stała tendencja związana z brakiem reprezentatywności partii politycznych w Polsce. Większość wyborców nie potrafi wskazać ugrupowania, które reprezentuje ich interesy na arenie parlamentarnej. Osłabienie identyfikacji partyjnej elektoratu może w konsekwencji skutkować zwiększeniem absencji wyborczej oraz wzrostem społecznej niechęci względem podmiotów politycznych, jak i samej polityki. Brak reprezentatywności partii politycznych nie wpływa jednak na deklarowaną przez wyborców potrzebę utworzenia nowego ugrupowania. Jak wskazują dotychczasowe badania opinii społecznej, ponad połowa polskiego elektoratu nie oczekuje pojawienia się nowej inicjatywy na scenie politycznej [BS/14/2003, BS/70/2005, BS/123/2013].

Nieco bardziej optymistyczne wnioski dla potencjalnych nowych ugrupowań nasuwa analiza badań empirycznych przeprowadzonych na potrzeby niniejszego artykułu. Ich celem było sprawdzenie społecznego zapotrzebowania na nowe partie oraz szans na osiągnięcie wyborczego sukcesu.

W pierwszej kolejności analizie poddano zapotrzebowanie na nowe ugrupowania w odniesieniu do identyfikacji partyjnej wyborców (tabela 1). Potrzebę utworzenia nowej inicjatywy politycznej najczęściej wyrażają wyborcy „innych partii” oraz Twojego Ruchu. Takie stanowisko, sumując opinie kategoryczne i warunkowe, reprezentuje ok. 56-57% wyborców tych formacji. Wynik ten nie jest zaskoczeniem w przypadku „innych partii”, gdyż do tej właśnie grupy zalicza się elektorat niedawno powstałych formacji – Kongresu Nowej Prawicy, Polski Razem oraz Solidarnej Polski. Wysokie poparcie względem powstawania nowych ugrupowań w przypadku wyborców Twojego Ruchu może wynikać z dwóch kwestii: zmęczenia sceną polityczną i niechęci wobec partii

³ Pod terminem zmarowanie głosu rozumiane jest oddanie głosu na partię, która w ostatecznym rozrachunku ze względu na nieprzekroczenie klauzuli zaporowej nie uczestniczy w podziale mandatów.

parlamentarnych w tej grupie elektoratu, która wpłynęła na dobry wynik partii Janusza Palikota w wyborach z 2011 roku oraz słabej identyfikacji partyjnej wyborców tego ugrupowania. Wśród zwolenników TR ponad połowa w ogóle nie czuje ideowego związku z partią [BS/26/2013]. Może to skutkować większą chwiejnością wyborczą, a co z tym związane możliwością przepływu preferencji tej grupy elektoratu do innych, także nowych inicjatyw politycznych.

Na przeciwnym biegunie znajdują się wyborcy pozostałych partii parlamentarnych. Najbardziej sceptycznie do tworzenia nowych ugrupowań odnosi się elektorat Platformy Obywatelskiej. Do wyborców kontestujących zasadność powstawania nowych inicjatyw politycznych należą również osoby deklarujące poparcie względem Prawa i Sprawiedliwości, Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego. W przypadku wszystkich wymienionych ugrupowań odsetek zwolenników utworzenia nowego ugrupowania oscyluje między 30 a 33,2%. Wynika z tego, że elektorat tych partii jest zadowolony z istniejącego układu sił na polskiej sceny politycznej.

Interesujący z punktu widzenia badaczy zajmujących się przyczynami wyborczej absencji jest wynik wyborców deklarujących brak uczestnictwa w elekcji do sejmu. Okazuje się bowiem, że niemal co druga osoba w tej grupie oczekuje powstania nowej partii. Może to oznaczać, że jednym z powodów bierności wyborczej tej części elektoratu jest niezadowolająca oferta partyjna, a utworzenie nowej partii o odpowiednim profilu programowym może spowodować jej wyborczą partycypację.

Wartym odnotowania jest także wysoki odsetek osób, które nie mają zdania względem tworzenia nowych partii. Mniej więcej trzech na dziesięciu wyborców nie ma sprecyzowanej opinii na ten temat.

Tabela 1. *Na polskiej scenie politycznej powinna powstać nowa partia - rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi w deklaracjach w odniesieniu do wyborów do sejmu, gdyby odbywały się w najbliższą niedzielę.*

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Razem
Platforma Obywatelska	ilość	22	32	56	46	24	180
	procent	12,2	17,8	31,1	25,6	13,3	100,0
Polskie Stronnictwo Ludowe	ilość	11	9	16	17	8	61
	procent	18,0	14,8	26,2	27,9	13,1	100,0
Prawo i Sprawiedliwość	ilość	34	30	62	50	34	210
	procent	16,2	14,3	29,5	23,8	16,2	100,0
Twój Ruch	ilość	18	14	17	6	2	57
	procent	31,6	24,6	29,8	10,5	3,5	100,0

Ciągłość czy zmiana? – o szansach nowych partii w Polsce

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Razem
Sojusz Lewicy Demokratycznej	ilość	15	15	26	24	10	90
	procent	16,7	16,7	28,9	26,7	11,1	100,0
Inne	ilość	51	34	33	20	11	149
	procent	34,2	22,8	22,1	13,4	7,4	100,0
Nie głosował(a) bym	ilość	63	72	93	45	19	292
	procent	21,6	24,7	31,8	15,4	6,5	100,0

Nastawienie do pojawienia się nowej partii na scenie politycznej zostało również zbadane pod kątem usytuowania wyborców na skali lewica-prawica (tabela 2). Najprzychylniej do możliwości powstania nowej partii odnosi się elektorat deklarujący się jako lewicowy (23,7% zdecydowanie popiera takie wydarzenie). W przypadku wyborców prawicowych wynik ten jest niższy o 5 punktów procentowych. Wynika z tego, że istnieje większe zapotrzebowanie na pojawienie się partii o lewicowym apelu programowym. Potwierdzają to dotychczasowe badania odbioru nowych partii, które wskazują na potrzebę utworzenia ugrupowania o profilu lewicowym i centrolewicowym [BS/123/2013].

Tabela 2. *Na polskiej scenie politycznej powinna powstać nowa partia - rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi w deklaracjach w odniesieniu do poglądów ideologicznych.*

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Razem
Lewica	ilość	52	41	59	45	22	219
	procent	23,7	18,7	26,9	20,5	10,0	100,0
Centrum	ilość	30	34	56	31	18	169
	procent	17,8	20,1	33,1	18,3	10,7	100,0
Prawica	ilość	66	65	108	79	45	363
	procent	18,2	17,9	29,8	21,8	12,4	100,0
Nie wiem/nie potrafię określić	ilość	66	66	80	53	23	288
	procent	22,9	22,9	27,8	18,4	8,0	100,0

W dalszej części badań ankietowanych zapytano o możliwość osiągnięcia sukcesu wyborczego przez nowe partie polityczne. Większość polskiego elektoratu jest nastawiona sceptycznie wobec tego zagadnienia. Wyjątkiem w tym względzie są po raz kolejny wyborcy „innych partii” oraz Twojego Ruchu (tabela 3). Tym razem odsetek pozytywnych opinii jest jednak znacząco niższy niż w przypadku powstawania nowych partii. Traktując łącznie opinie kategoryczne i warunkowe jedynie ok. 40% wyborców tych ugrupowań wierzy w sukces jakiegóż nowej formacji politycznej.

Przeciwnie zdanie w tej sprawie reprezentuje elektorat partii, których przedstawiciele od wielu lat zasiadają w polskim parlamencie. Największymi sceptykami względem sukcesu nowych ugrupowań są wyborcy PO i PiS, wśród których ok. 17% zdecydowanie nie wierzy w możliwość uzyskania przez takie formacje statusu relewantnej siły na scenie politycznej.

Tabela 3. *Nowe partie polityczne mają szanse odnieść sukces wyborczy w Polsce - rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi w deklaracjach w odniesieniu do wyborów do sejmu, gdyby odbywały się w najbliższą niedzielę.*

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Razem
Platforma Obywatelska	ilość	9	30	56	53	32	180
	procent	5,0	16,7	31,1	29,4	17,8	100,0
Polskie Stronnictwo Ludowe	ilość	5	9	20	20	7	61
	procent	8,2	14,8	32,8	32,8	11,5	100,0
Prawo i Sprawiedliwość	ilość	12	38	59	65	36	210
	procent	5,7	18,1	28,1	31,0	17,1	100,0
Twój Ruch	ilość	5	18	16	11	7	57
	procent	8,8	31,6	28,1	19,3	12,3	100,0
Sojusz Lewicy Demokratycznej	ilość	6	14	30	32	8	90
	procent	6,7	15,6	33,3	35,6	8,9	100,0
Inne	ilość	20	35	42	42	10	149
	procent	13,4	23,5	28,2	28,2	6,7	100,0
Nie głosował(a) bym	ilość	22	68	117	64	21	292
	procent	7,5	23,3	40,1	21,9	7,2	100,0

Możliwość osiągnięcia sukcesu przez nowe partie polityczne została również zbadana w odniesieniu do orientacji ideologicznych elektoratu (tabela 4). W tym przypadku nie zanotowano istotnych różnic w obrębie poszczególnych grup wyborców. Najprzychylniej do ewentualnego sukcesu nowych inicjatyw politycznych odnoszą się wyborcy, którzy nie potrafią określić swojej pozycji na skali lewica-prawica. Z przeprowadzonych badań wynika więc, że polskie społeczeństwo negatywnie odnosi się do potencjalnego sukcesu nowo powstałych ugrupowań bez względu na orientacje ideologiczne. Powodem takiego stanu rzeczy są zapewne doświadczenia wynikające z obserwacji polskiej sceny politycznej. W ciągu ostatniej dekady nie zanotowano bowiem drastycznych zmian w systemie partyjnym, a obecnie, oprócz Twojego Ruchu, o kierunkach polskiej polityki decydują ugrupowania o ugruntowanym rodowodzie: PO, PSL, PiS oraz SLD.

Tabela 4. *Nowe partie polityczne mają szanse odnieść sukces wyborczy w Polsce* - rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi w deklaracjach w odniesieniu do poglądów ideologicznych.

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Razem
Lewica	ilość	15	50	70	59	25	219
	procent	6,8	22,8	32,0	26,9	11,4	100,0
Centrum	ilość	14	31	53	55	16	169
	procent	8,3	18,3	31,4	32,5	9,5	100,0
Prawica	ilość	26	64	107	112	54	363
	procent	7,2	17,6	29,5	30,9	14,9	100,0
Nie wiem/nie potrafię określić	ilość	24	67	110	61	26	288
	procent	8,3	23,3	38,2	21,2	9,0	100,0

Zakończenie

W ciągu ostatnich kilku lat możemy zaobserwować wzrost poziomu niezadowolenia polskiego społeczeństwa z istniejącej oferty partyjnej. Zdecydowana większość wyborców nie widzi na scenie politycznej ugrupowania, które dobrze reprezentuje ich interesy. Ponadto, w ostatniej dekadzie nastąpiło znaczące zawężenie pola politycznej rywalizacji, a sama scena polityczna postrzegana jest jako obszar współzawodnictwa między dwiema największymi partiami – Platformą Obywatelską oraz Prawem i Sprawiedliwością. Badania empiryczne będące podstawą niniejszego artykułu wskazują na stopniowy wzrost zapotrzebowania na nowe partie polityczne. Nadal widoczne jest jednak sceptyczne nastawienie względem szans takich ugrupowań na odniesienie sukcesu na scenie politycznej. Można przypuszczać, że jest związane z obowiązującym w naszym kraju prawem wyborczym (szczególnie poziomem klauzul zaporowych) oraz doświadczeniami z poprzednich elekcji, obfitujących w liczne porażki nowych ugrupowań.

Wybory parlamentarne 2011 oraz tegoroczne wybory do Parlamentu Europejskiego przyniosły mandaty poselskie dwóm nowym ugrupowaniom – Ruchowi Palikota oraz Kongresowi Nowej Prawicy. Było to możliwe dzięki odcięciu się od istniejących partii (zarówno na płaszczyźnie programowej, jak i organizacyjnej) oraz poparciu najmłodszej grupy polskiego elektoratu. Należy przypuszczać, że sukces tych formacji i wzrastająca niechęć względem partii od lat decydujących o kierunkach polityki państwa może wpłynąć na ograniczenie efektu psychologicznego związanego z obawą przed możliwością „zarnowania” głosu, co w obliczu zbliżających się wyborów samorządowych i parlamentarnych może skutkować wzrostem odsetka głosów oddanych na nowe partie.

Bibliografia

- BS/14/2003, *Czy w Polsce powinna powstać nowa partia polityczna?*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa.
- BS/70/2005, *Jakiej partii Polacy potrzebują*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa.
- BS/26/2013, *O postępującej alienacji partii politycznych*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa.
- BS/123/2013, *Jakiej partii potrzebują Polacy?*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa.
- Cześnik Mikołaj, Kotnarowski Michał, Markowski Radosław (2012), *Kto głosował na Ruch Palikota? Analiza elektoratu na podstawie danych Polskiego Generalnego Studium Wyborczego*, „Studia Polityczne”, nr 29.
- Downs Anthony (1957), *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper.
- Harmel Robert (1985), *On the study of New Parties*, „International Political Science Review”, vol. 6 (4).
- Harmel Robert, Robertson John D. (1985), *Formation and Success of New Parties: A Cross-National Analysis*, „International Political Science Review”, vol. 6 (4).
- Hug Simon (2001), *Altering Party Systems. Strategic Behavior and the Emergence of New Political Parties in Western Democracies*, Ann Arbor.
- Katz Richard, Mair Peter (1995), *Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party*, „Party Politics”, vol. 1 (1).
- Krouwel André, Bosch Onno (2004), *Explaining the Emergence of New Parties. Cynical citizens and the rise of populism*. Paper prepared for the workshop Kwaliteit van het leven en politieke attitudes, 27-28 May 2004, Antwerp.
- Krouwel André, Lucardie Paul (2008), *Waiting in the Wings: New Parties in the Netherlands*, „Acta Politica”, vol. 43 (2).
- Lucardie Paul (2000), *Prophets, purifiers and prolocutors. Towards a Theory on the Emergence of New Parties*, „Party Politics”, vol. 6 (2).
- Markowski Radosław, Tucker Joshua (2010), *Euro-scepticism and the emergence of political parties in Poland*, „Party Politics”, vol. 16 (4).
- Pedersen Mogens N. (1982), *Towards a new typology of party life spans and minor parties*, „Scandinavian Political Studies”, nr 15.
- Sikk Allan (2005), *How unstable? Volatility and the genuinely new parties in Eastern Europe*, „European Journal of Political Research”, vol. 44.
- Tavits Margit (2008), *Party Systems in the Making: The Emergence and Success of New Parties in New Democracies*, „British Journal of Political Science”, vol. 38 (1).
- Tucker Joshua, Markowski Radosław (2011), *Odmiany zinstytucjonalizowanego populizmu i eurosceptycyzmu w Polsce: o sukcesie Samoobrony i Ligi Polskich Rodzin w pierwszej dekadzie XXI wieku*, „Studia Polityczne”, nr 28.
- Wiley John (1998), *Institutional Arrangements and the Success of New Parties in Old Democracies*, „Political Studies”, XLVI.
- Wojtasik Waldemar (2012), *Sukces Ruchu Palikota w świetle czynników możliwego sukcesu politycznego (Political Opportunity Structure)*, „Preferencje Polityczne” 3/2012.